

KINGA KONIECZNA¹

SKUTKI KLAUZULI ABUZYWNEJ DLA WAŻNOŚCI UMOWY NA TLE UMÓW KREDYTOWYCH INDEKSOWANYCH WE FRANKACH SZWAJCARSKICH

Wstęp — zarys ewolucji regulacji dotyczących klauzul abuzywnych

Niezwykłe dynamiczny rozwój gospodarczy drugiej połowy XX w., obejmujący także powstanie nowych kategorii produktów czy technik marketingowych, spowodował wprowadzenie do polskiego ustawodawstwa nowych regulacji prawnych, mających na celu zapewnienie konsumentom — jako mniej wykwalifikowanym uczestnikom obrotu — należytej ochronę ich praw². Pierwotne wzorce dla tworzenia narzędzi ochrony konsumentów w Europie zaczerpnięte zostały ze Stanów Zjednoczonych, z czasem jednak doszło do wykształcenia się odrębnego, europejskiego nurtu filozofii ochrony konsumenta, głównie w aspekcie funkcjonalnym oraz swoistych metod ochrony. Podczas gdy w amerykańskim systemie prawnym stawia się co do zasady na dużą samodzielność grupy konsumenckiej, w Europie dokonano znacznego sformalizowania środków ochrony³. Wyrazem dążenia do ochrony interesów konsumentów w Unii Europejskiej był szereg dyrektyw prokonsumenckich, takich jak dyrektywa 93/13 o klauzulach abuzywnych⁴. Kwestie dotyczące niedozwolonych postanowień w umowach konsumenckich zostały unormowane w art. 385¹–385³ kodeksu cywilnego⁵ w ramach implementacji

¹ Kinga Konieczna — studentka V roku prawa na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Gdańskiego. Finalistka konkursów wiedzy z postępowania cywilnego i prawa pracy oraz laureatka Stypendium Rektora UG dla najlepszych studentów.

Kontakt z autorką za pośrednictwem redakcji.

² M. Skory, *Klauzule abuzywne w polskim prawie ochrony konsumenta* [online], <<https://sip.lex.pl/#/monografia/369148937/6>>, 27 sierpnia 2017 r.

³ Tamże.

⁴ Dyrektywa Rady 93/13/EWG z 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz. Urz. L 095 P. 0029–0034); dalej jako dyrektywa 93/13/EWG.

⁵ Ustawa z 23 kwietnia 1964 r. — Kodeks cywilny (tekst jedn. DzU z 2018 r., poz. 1025); dalej jako k.c.

dyrektywy 93/13/EWG. Regulacja ta ma charakter szczególny wobec ogólnych reguł zawartych w art. 58 § 2 i 58 § 3 k.c., zgodnie z którymi czynność prawna sprzeczna z zasadami współżycia społecznego jest nieważna w całości lub w części. Celem takiego rozwiązania było zapewnienie jak najdalej idącej ochrony konsumenta, wobec którego sankcja bezwzględnej nieważności czynności miała być w założeniu niekorzystna, pozbawiając go całkowicie możliwości nabycia dobra lub usługi będących przedmiotem umowy⁶.

Przesłanki uznania klauzuli za niedozwoloną

Zgodnie z definicją legalną, zawartą art. 385¹ § 1 k.c., kwestia niedozwolonych postanowień umownych dotyczy nie tylko umów konsumenckich zawieranych z użyciem wzorca umownego, lecz wszelkich umów z udziałem konsumentów. Nie dotyczy ona jednak jednoznacznie sformułowanych unormowań określających główne świadczenia stron, w tym cenę lub wynagrodzenie. Ustawodawca dopuszcza możliwość stwierdzenia nieuczciwości klauzuli tylko w stosunku do tych postanowień, które nie zostały uzgodnione indywidualnie pomiędzy stronami. W piśmiennictwie wskazuje się, że chodzi tutaj o regulacje, na których treść konsument mógł mieć wpływ rzeczywisty, a nie jedynie hipotetyczny⁷. Mogą to być postanowienia sformułowane przez przedsiębiorcę na użytek konkretnej umowy, np. takie, które były uzgadniane w trakcie negocjacji albo też zostały przyjęte przez przedsiębiorcę wskutek propozycji konsumenta. Zgodnie z ogólną zasadą, o której mowa w art. 6 k.c., ciężar dowodu, że konkretne postanowienie zostało uzgodnione indywidualnie spoczywa na tym, kto się na tę okoliczność powołuje⁸. Jest to rozstrzygnięcie korzystne dla konsumenta, z reguły bowiem to przedsiębiorca powołuje się na indywidualne uzgodnienie klauzuli.

Dokonując ustalenia, czy postanowienie umowne może zostać uznane za nieuczciwe, należy także rozstrzygnąć, czy zachodzą dwie kolejne przesłanki abuzywności, tj. rażące naruszenie interesów konsumenta oraz sprzeczność z dobrymi obyczajami. Pierwszą z tych przesłanek należy rozumieć jako nieusprawiedliwioną dysproporcję praw i obowiązków na niekorzyść konsumenta w określonym stosunku obligacyjnym. Natomiast działanie wbrew dobrym obyczajom oznacza tworzenie przez partnera konsumenta takich klauzul umownych, które godzą w równowagę kontraktową stosunku⁹. Jako „dobre obyczaje” definiuje się w piśmiennictwie taki zespół norm pozaprawnych, na który składają się normy moralne i obyczajowe powszechnie przyjęte w stosunkach gospodarczych

⁶ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania. Część ogólna*, Warszawa 2014, s. 166.

⁷ Tamże, s. 167.

⁸ Cz. Żuławska, *Art. 385(1) [w:] J. Gudowski (red.), Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga trzecia. Zobowiązania*, tom I–II, Warszawa 2011.

⁹ Wyrok SN z 13 lipca 2005 r., sygn. I CK 832/04, „Biuletyn Sądu Najwyższego” 2005, poz. 11.

dla realizacji określonych wartości, takich jak np. uczciwość, rzetelność itp.¹⁰. Mając na uwadze fakt, że zakres znaczeniowy tych przesłanek może być niekiedy zamazany, aby ułatwić sądom zakwalifikowanie konkretnych postanowień jako klauzul niedozwolonych, w art. 385³ k.c. zawarto normę interpretacyjną — przykładowy katalog klauzul niedozwolonych, wzorowany na dyrektywie 93/13/EWG, zwany też szarą listą klauzul abuzywnych¹¹. Jednocześnie przepis ten nie wprowadza całkowitego zakazu posługiwania się tymi klauzulami, konkretne postanowienie powinno zaś być badane przede wszystkim w świetle wszystkich okoliczności zawarcia umowy.

Indywidualna i abstrakcyjna kontrola postanowień wzorca umowy

Dyrektywa 93/13/EWG, dążąc do wyeliminowania z obrotu klauzul niedozwolonych, żąda zarazem od państw członkowskich wprowadzenia w ich systemach prawnych takich rozwiązań, które ten cel pozwolą efektywnie osiągnąć. Realizacja tego wymogu dokonywana jest przede wszystkim w ramach indywidualnej kontroli postanowień umownych. Jej przedmiotem jest — inaczej niż w przypadku kontroli abstrakcyjnej — treść umowy pomiędzy przedsiębiorcą i konsumentem. Jednocześnie państwa członkowskie muszą jednak zapewnić możliwość dokonywania kontroli abstrakcyjnej, dokonywanej w trybie sądowym lub administracyjnym. Główne różnice pomiędzy obiema rodzajami kontroli polegają na tym, że:

1. Przedmiotem kontroli indywidualnej jest treść zawartej pomiędzy przedsiębiorcą i konsumentem umowy, a w przypadku kontroli abstrakcyjnej ocenie podlega całość wzorca umowy bez względu na to, czy kiedykolwiek został on wykorzystany do zawarcia umowy z konsumentem.
2. W przypadku kontroli indywidualnej żądanie jej przeprowadzenia może zgłosić tylko konsument, natomiast kontrola abstrakcyjna może zostać zainicjowana również przez podmiot trzeci, w szczególności organizację konsumencką.
3. W ramach kontroli indywidualnej skarżonym może być tylko ten przedsiębiorca, który zawarł umowę z konsumentem wnoszącym skargę; przy kontroli abstrakcyjnej skarga może zostać wniesiona nie tylko wobec pojedynczego przedsiębiorcy, lecz całej ich grupy czy też związku przedsiębiorców, jeżeli polecają stosowanie określonych wzorców umów¹².

¹⁰ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Zobowiązania. Część ogólna*, Warszawa 2014, s. 168–169.

¹¹ J. Ciszewski, A. Stępień-Sporek, *Prawo cywilne. Zobowiązania i spadki w pytaniach i odpowiedziach*, Warszawa 2009, s. 100–101.

¹² M. Bednarek [w:] E. Łętowska (red.), *System prawa prywatnego. Tom 5. Prawo zobowiązań — część ogólna*, Warszawa 2013.

Konsekwencje uznania klauzuli za niedozwoloną

Uznanie postanowienia wzorca umowy za niedozwolone nie oznacza automatycznie nieważności czy bezskuteczności całej umowy, co wynika jednoznacznie z art. 385¹ § 2 k.c. Jak stanowi art. 385¹ § 1 k.c., klauzule abuzywne nie wiążą konsumenta, czyli są bezskuteczne w stosunku do niego. Istotne jest, że orzeczenie o uznaniu postanowienia wzorca umowy za niedozwolone ma jedynie charakter deklaratoryjny. Wyrok Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów stanowi wyłącznie proceduralne potwierdzenie statusu takiego postanowienia, natomiast sama klauzula jest bezskuteczna *ex tunc*¹³. Ponadto wyeliminowanie pewnych postanowień ze wzorców umów nie oznacza, że stosowanie takich sformułowań jest zabronione w obrocie cywilnoprawnym. Wprawdzie zakazane jest posługiwanie się nimi we wzorcach umów, jednak dopuszczalność posługiwania się nimi w konkretnej umowie w obrocie konsumenckim może być badana w trybie kontroli incydentalnej, na tle całokształtu okoliczności umowy z uwzględnieniem rozkładu praw i obowiązków stron i ryzyka, jakie ponoszą¹⁴. Ważną kwestią jest natomiast tzw. rozszerzona prawomocność materialna prawomocnego wyroku SOKiK. Uchylony już artykuł 479⁴³ kodeksu postępowania cywilnego stanowił, że prawomocny wyrok wydany w procedurze kontroli abstrakcyjnej wzorca ma skutek wobec osób trzecich od momentu wpisania do rejestru postanowienia wzorca umowy uznanego za niedozwolone. Użyte w cytowanym przepisie sformułowanie „skutek wobec osób trzecich” mogło być rozumiane dwojako, co wiązało się z rozbieżnymi poglądami w doktrynie oraz w orzecznictwie Sądu Najwyższego. W uchwale Sądu Najwyższego z 13 grudnia 2013 r. wskazano, że przepis ten mógł być rozumiany zgodnie z wykładnią językową, a zatem postanowienie uznane za niedozwolone nie powinno być stosowane zarówno w stosunkach konkretnego przedsiębiorcy z innymi konsumentami, jak i we wzorcach umów innych przedsiębiorców z innymi konsumentami, czyli we wszystkich wzorcach umów, w których zostało wykorzystane. Zdaniem Sądu Najwyższego takie rozumienie wspomnianego przepisu mogłoby prowadzić do ingerencji w interesy przedsiębiorców, którzy nie brali udziału w postępowaniu sądowym i w związku z tym nie mieli realnej możliwości obrony swoich praw¹⁵. Wielu przedstawicieli doktryny sprzeciwiło się takiej tezie, wskazując, że abstrakcyjna kontrola wzorca umowy nie może prowadzić do generalnego wyłączenia danej klauzuli z obrotu, prowadziłoby to bowiem do nieuzasadnionego, w świetle Konstytucji (która

¹³ M. Namysłowska, T. Skoczny, *Ekspertyza naukowa: Możliwość i sposoby eliminacji z obrotu prawnego postanowień umownych uznanych przez Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów za abuzywne*, Warszawa 2015, s. 11.

¹⁴ Wyrok SN z 11 października 2007 r., sygn. IV CSK 142/13, <<http://sn.pl/sites/orzecznictwo/Orzeczenia3/IV%20CSK%20142-13.pdf>>; 22 października 2018 r.

¹⁵ Uchwała SN z 13 grudnia 2006 r., sygn. III CZP 73/13, <<http://sn.pl/sites/orzecznictwo/Orzeczenia2/III%20CZP%2073-13.pdf>>, 22 października 2018 r.

wskazuje organy wyposażone w kompetencje ustawodawcze), stanowienia norm prawnych przez sąd¹⁶.

W kolejnych orzeczeniach Sądu Najwyższego zaprezentowano jednak inne stanowisko¹⁷. Wskazano bowiem, że prawomocny wyrok stwierdzający uznanie za niedozwolone postanowien wzorca umowy jest skuteczny wobec osób trzecich. Wyrok Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, w którym uznano konkretne postanowienia wzorca za niedozwolone, niezależnie od przedsiębiorcy posługującego się tym wzorcem, wyłącza je z wszelkich wzorców umów. Taki skutek orzeczeń nie godzi, w ocenie Sądu Najwyższego, w konstytucyjne kompetencje do stanowienia norm prawnych, jest bowiem klasycznym stosowaniem prawa, a nie prawotwórczą działalnością sądu. Z woli samego ustawodawcy prawomocny wyrok stwierdzający uznanie za niedozwolone postanowienia wzorca umowy ma — po wpisaniu go do właściwego rejestru — skutek wobec osób trzecich¹⁸. W uchwale 7 sędziów Sądu Najwyższego z 20 listopada 2015 r. podkreślono natomiast, że prawomocność materialna wyroku uznającego postanowienie wzorca umowy za niedozwolone wyłącza powództwo o uznanie za niedozwolone postanowienia tej samej treści normatywnej, stosowanego przez przedsiębiorcę pozwanego w sprawie, w której wydano ten wyrok¹⁹. Rozbieżne orzecznictwo dotyczące skuteczności uznania postanowien wzorca umowy za niedozwolone wobec przedsiębiorców, którzy nie byli stronami postępowania przed SOKiK było także przedmiotem rozstrzygnięcia Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej (dalej jako TSUE)²⁰. W sprawie tej Sąd Apelacyjny w Warszawie zwrócił się do TSUE z prośbą o rozstrzygnięcie kwestii, czy w świetle art. 6 ust. 1 i art. 7 dyrektywy 93/13/EWG w związku z art. 1 i 2 dyrektywy 2009/22²¹ stosowanie postanowień wzorców umów o treści tożsamej z treścią postanowień uznanych prawomocnym wyrokiem sądu za niedozwolone i wpisanych do rejestru postanowień wzorców umowy uznanych za niedozwolone może być uznane w stosunku do innego przedsiębiorcy, który nie brał udziału w postępowaniu zakończonym wpisem do rejestru postanowień wzorców umowy uznanych

¹⁶ M. Sieradzka, *Glosa do wyroku SN z 12 lutego 2014 r., III SK 18/13*, LEX el. 2014 r.

¹⁷ Postanowienie SN z 19 marca 2014 r., sygn. I CSK 20/14, <<http://sn.pl/sites/orzecznictwo/Orzeczenia3/I%20CSK%2020-14-1.pdf>>, 21 września 2018 r.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Uchwała składu siedmiu sędziów SN z 20 listopada 2015 r., sygn. III CZP 17/15, <<http://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/orzeczenia3/iii%20czp%2017-15.pdf>>, 21 września 2018 r.

²⁰ Wyrok TSUE z 21 grudnia 2016 r., sygn. C/119/15, <<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30d6ac27b86495d64102bd99ee4d28bafdd0.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxyMbxv0?text=&docid=186502&pageIndex=0&doclang=PL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1260993>>, 1 września 2017 r.

²¹ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/22/WE z 23 kwietnia 2009 r. w sprawie nakazów zaprzestania szkodliwych praktyk w celu ochrony interesów konsumentów, Dz. Urz. L 110/30, P. 269–275.

za niedozwolone, za działanie bezprawne, stanowiące w świetle prawa krajowego praktykę naruszającą zbiorowe interesy konsumentów i stanowiące podstawę do nałożenia kary pieniężnej z tego tytułu w krajowym postępowaniu administracyjnym. W sprawie tej Trybunał Sprawiedliwości orzekł, że art. 6 ust. 1 i art. 7 dyrektywy 93/13/EWG w związku z art. 1 i 2 dyrektywy 2009/22 należy w świetle art. 47 Karty Praw Podstawowych²² interpretować w ten sposób, że nie stoją one na przeszkodzie temu, by stosowanie postanowień wzorców umów o treści tożsamej z treścią postanowień uznanych prawomocnym wyrokiem sądu za niedozwolone i wpisanych do krajowego rejestru postanowień wzorców umowy uznanych za niedozwolone mogło zostać uznane w stosunku do innego przedsiębiorcy, który nie brał udziału w postępowaniu zakończonym wpisem owych postanowień do wspomnianego rejestru za działanie bezprawne, stanowiące podstawę nałożenia kary pieniężnej z tego tytułu, pod warunkiem — czego zweryfikowanie należy do sądu odsyłającego — że przedsiębiorcy temu przysługuje skuteczny środek prawny zarówno przeciwko decyzji uznającej tożsamość porównywanych postanowień, obejmujący kwestię, czy — przy uwzględnieniu wszystkich istotnych okoliczności właściwych danej sprawie — owe postanowienia są materialnie identyczne, zwłaszcza pod względem wywołanych przez nie szkodliwych dla konsumentów skutków, jak i przeciwko decyzji ustalającej w danym wypadku kwotę kary pieniężnej²³.

Należy zaznaczyć, że w orzecznictwie brak jest jednolitego stanowiska odnośnie skutków uznania postanowienia za niedozwolone wobec przedsiębiorców niebędących stronami umowy. Kwestia ta ma natomiast doniosłe znaczenie praktyczne w zakresie np. zasięgu zastosowania wobec tych podmiotów sankcji określonych w ustawie o ochronie konkurencji i konsumentów²⁴.

Skutki uznania postanowienia wzorca umowy za niedozwolone w wyniku kontroli indywidualnej

Relacja pomiędzy kontrolą abstrakcyjną a kontrolą incydentalną została określona m.in. w obszernym orzeczeniu Sądu Najwyższego z 11 października 2007 r. Według poglądu wyrażonego w tym orzeczeniu (przywołanego również m.in. w uchwale Sądu Najwyższego z 19 grudnia 2003 r.²⁵ oraz w wyroku Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów

²² Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej z 13 grudnia 2007 r., Dz. Urz. UE C 326/391.

²³ Wyrok TS UE z 21 grudnia 2016 r., sygn. C/119/15, <<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30d6ac27b86495d64102bd99ee4d28bafdd0.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxyMbxv0?text=&docid=186502&pageIndex=0&doclang=PL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=1260993>>, 1 września 2017 r.

²⁴ M. Namysłowska, T. Skoczny, *Eksperyta...*, wyd. cyt., s. 15.

²⁵ Uchwała SN z 19 grudnia 2003 r., sygn. III CZP 95/03, OSN 2005, nr 2, poz. 25.

z 19 czerwca 2002 r.²⁶) kontrola abstrakcyjna dokonywana jest w oderwaniu od konkretnej umowy, okoliczności jej zawarcia i wynikających z niej praw i obowiązków stron, oceny nieuczciwego charakteru postanowień wzorca umownego używanego w obrocie konsumenckim przez przedsiębiorcę. Ocenie podlega wówczas treść postanowienia wzorca, a nie sposób jego wykorzystania, czy też powszechność występowania tego postanowienia w analogicznych wzorcach umowy firm konkurencyjnych. Istotą kontroli tego rodzaju jest bowiem eliminacja określonych postanowień wzorców z obrotu i dostarczenie przedsiębiorcom oraz konsumentom informacji, jakiego rodzaju postanowienia wzorców są niedozwolone we współczesnej gospodarce rynkowej²⁷.

Na szczególną uwagę zasługuje dorobek orzecznictwa europejskiego w przedmiocie niedozwolonych klauzul w obrocie konsumenckim. Kamieniem milowym w rozwoju tego działu prawa stało się zwłaszcza orzeczenie sądu holenderskiego z roku 1967, ustanawiające pierwszy test na zgodność pomiędzy wymogami dobrej wiary a treścią klauzul umownych w obrocie pomiędzy profesjonalistami a podmiotami indywidualnymi. Zgodnie ze wskazaniami zawartymi w treści tego orzeczenia, aby uznać, czy dana klauzula może być uznana za dozwoloną przy kontroli sądowej należy zbadać:

- 1) rodzaj i stopień winy stron, zwłaszcza uwzględniając wysokość i rodzaj zaangażowanych środków,
- 2) naturę i treść umowy, w której znajduje się badana klauzula,
- 3) status społeczny i wzajemne relacje stron umowy,
- 4) pozycję klauzuli w umowie,
- 5) czy i w jakim stopniu strona, wobec której zastosowano klauzulę była świadoma jej treści i znaczenia dla siebie²⁸.

Jeżeli w wyniku sądowej analizy treści umowy, dane postanowienie zostanie uznane za niedozwolone, doprowadzi to do ubytku w treści stosunku zobowiązaniowego. Sposób jego uzupełnienia zależy od charakteru prawnego danej regulacji. Z przepisów kodeksu cywilnego (art. 385 § 2 k.c.) wynika jednoznacznie, że umowa wiąże w pozostałym zakresie, jednak postanowienia uznane za niedozwolone mogą zostać zastąpione przez odpowiednie przepisy o charakterze dyspozytywnym — jest to jednak możliwe o tyle, o ile w systemie obowiązującego prawa istnieją przepisy dyspozytywne, które dotyczą kwestii regulowanych odmiennie w postanowieniu uznanym za klauzulę niedozwoloną²⁹. Zdaniem rzecznika finansowego skutkiem

²⁶ Wyrok Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów z 19 czerwca 2002 r., sygn. XVII Amc 34/01, Dz. Urz. UOKiK z 2002 r., nr 3–4, poz. 174.

²⁷ Wyrok SN z 11 października 2007 r., sygn. III SK 19/07, <<https://sip.lex.pl/#/orzeczenie/520590107/1?directHit=true&directHitQuery=III%20SK%2019~2F07>>, 9 września 2017 r.

²⁸ E. Łętowska, K. Osajda (red.), *Nieuczciwe klauzule w prawie umów konsumenckich*, Warszawa 2004, s. 249.

²⁹ Raport Rzecznika Finansowego, *Analiza prawna wybranych postanowień umownych stosowanych przez banki w umowach kredytów indeksowanych do waluty obcej lub denominowanych w walucie obcej zawieranych z konsumentami*, Warszawa 2016, s. 36.

wpisu danego postanowienia do rejestru powinna być bezskuteczność pozostałych postanowień o takiej treści w pozostałych umowach pomiędzy konsumentami a przedsiębiorcą, który był w procesie stroną pozwaną³⁰. W orzecznictwie Sądu Najwyższego, Sądu Apelacyjnego w Warszawie i Sądu Okręgowego w Warszawie — Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów ujawniły się wątpliwości dotyczące rozszerzenia materialnej prawomocności wyroku uwzględniającego powództwo o uznanie postanowienia treści umowy za niedozwolone³¹. Rozbieżności dotyczyły zwłaszcza kwestii, czy obejmuje ona wszystkich przedsiębiorców stosujących postanowienie o poddanej ocenie treści, czy tylko tego, wobec którego zapadł wyrok.

Wskazuje się, że rozszerzenie podmiotowego zasięgu orzeczenia wzmocniłoby skuteczność i efektywność kontroli abstrakcyjnej klauzul abuzywnych oraz pozwoliłoby na uniknięcie prowadzenia kilku postępowań w odniesieniu do identycznych postanowień wzorców umów stosowanych przez różnych przedsiębiorców. Istniałaby bowiem duża szansa, że takie sprawy zakończyłyby się bardzo zbliżonymi w treści i skutkach orzeczeniami. Wskazuje się także, że rozszerzona skuteczność takiego orzeczenia nie wiąże się z prawotwórczą działalnością sądu, lecz prowadzi do klasycznego stosowania prawa — prawomocne orzeczenie ma wówczas skutek wobec osób trzecich nie z woli sędziego, lecz ustawodawcy (na podstawie art. 479¹³ k.p.c.)³². Doniosłość tego zagadnienia spowodowała, że stało się ono przedmiotem uchwały siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 20 listopada 2015 r. Zawarto w niej tezę, że wyrok uwzględniający powództwo o uznanie postanowienia wzorca umowy za niedozwolone działa na rzecz wszystkich, jednak wyłącznie przeciwko pozwanemu przedsiębiorcy. Jest to równoznaczne z zawężeniem niekorzystnych skutków tego wyroku wyłącznie do przedsiębiorcy, który miał zapewnione prawo do wysłuchania w postępowaniu. Tylko wobec tego podmiotu prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów będzie mógł wszcząć postępowanie o zaniechanie określonej praktyki. Gdyby tego rodzaju skutki miały rozciągać się na pozostałych przedsiębiorców wymagałoby to rozwiązań prawnych, które zapewniłyby im realizację prawa do wysłuchania³³. Orzeczenie to spotkało się ze rozbieżnymi ocenami w piśmiennictwie³⁴.

³⁰ Tamże.

³¹ Za ujęciem wąskim m.in. uchwała SN z 7 października 2008 r., sygn. III CZP 80/08, niepublikowany, oraz wyrok SN z 30 maja 2014 r., sygn. III CSK 204/13, MPB 2015, nr 1, s. 22; odmiennie np. uchwała SN z 13 lipca 2006 r., sygn. III SZP 3/06 OSNP 2007, nr 1–2, poz. 35, wyrok SN z 20 czerwca 2006 r., sygn. III SK 7/06, OSNP 2007, nr 13–14, poz. 207, wyrok SN z 5 czerwca 2007 r., I CSK 96/07, niepublikowany.

³² Uchwała siedmiu sędziów SN z 20 listopada 2015 r., sygn. III CZP 17/15, <<http://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/orzeczenia3/iii%20czp%2017-15.pdf>>, 1 września 2017 r.

³³ Tamże.

³⁴ Aprobująco m.in. M. Rządkowski, *Glosa do uchwały SN z 20 listopada 2015 r. III CZP 17/15* [online] „Palestra” 2017, <<https://sip.lex.pl/#/publikacja/151318718>>, 10 września 2017 r.; odmiennie m.in. K. Kania, *Glosa do uchwały SN z 20 listopada 2015 r. III CZP 17/15*, „Glosa” 2017, nr 3, <<https://sip.lex.pl/#/publikacja/386199276>>, 10 września 2017 r.

Sposoby zmiany treści umowy po uznaniu jej postanowień za klauzule niedozwolone

Zgodnie z art. 385¹ § 1 k.c. postanowienia umowy zawieranej z konsumentem niezgodnione indywidualnie nie wiążą go, jeżeli kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy (niedozwolone postanowienia umowne). Nie dotyczy to postanowień określających główne świadczenia stron, w tym cenę lub wynagrodzenie, o ile zostały jednoznacznie sformułowane. Jak stanowi art. 385¹ § 2 k.c., jeżeli postanowienie umowy (o którym mowa w § 1) nie wiąże konsumenta, strony są związane umową w pozostałym zakresie. Ubytek w treści stosunku zobowiązaniowego może być wówczas uzupełniony przez przepisy o charakterze dyspozytywnym. Jeżeli w systemie prawnym brak jest takich przepisów, możliwe jest uzupełnienie treści stosunku zobowiązaniowego poprzez zgodne oświadczenie woli stron umowy. Zgodnie z art. 77 k.c. uzupełnienie lub zmiana umowy wymaga zachowania takiej formy, jaką ustawa lub strony przewidziały w celu jej zawarcia. Nie zostały ustanowione ograniczenia wobec takiej modyfikacji treści umów konsumenckich. Takie działanie jest ponadto zgodne z orzecznictwem TSUE, zgodnie z którym strony powinny przede wszystkim dążyć do utrzymania w mocy istniejącego stosunku zobowiązaniowego³⁵.

Podstawą do zmiany treści umowy może być również art. 384¹ k.c. Zgodnie z jego treścią wzorec wydany w trakcie trwania stosunku umownego o charakterze ciągłym wiąże drugą stronę, jeżeli nie dokonała ona wypowiedzenia umowy w najbliższym terminie wypowiedzenia. Ponadto wymagane jest spełnienie warunków określonych w art. 384 k.c. Przepis ten dotyczy wyłącznie stosowania wzorców w odniesieniu do stosunków o charakterze ciągłym. Możliwość skorzystania z tego rozwiązania nie jest zależna od sposobu, w jaki została zawarta umowa. Zasadniczo jest to jednak dopuszczalne wyłącznie, jeżeli w umowie istnieje tzw. klauzula modyfikacyjna, która może być umieszczona alternatywnie — w postanowieniach samej umowy albo w stosowanym wzorcu³⁶. Powinna ona określać zarówno kryteria zmiany, jak i sytuacje faktyczne, kiedy owa zmiana jest dopuszczalna, pozwala bowiem na podejmowanie przez jedną ze stron umowy działań faktycznych, które wpływają na prawa i obowiązki drugiej strony³⁷. Konsument musi bowiem mieć możliwość przewidzenia, w jakich konkretnie sytuacjach, jakie postanowienia wzorca umowy i w jakim zakresie mogą ulegać jednostronnym zmianom³⁸. W doktrynie zwraca się

³⁵ Wyrok TSUE z 14 czerwca 2012 r. w sprawie C-618/10 Banco Español de Crédito oraz wyrok TSUE z 30 kwietnia 2014 r., sygn. C- 26/13; Árpád Kásler, Hajnalka Káslerné Rábai vs OTP Jelzálogbank Zrt, pkt 80 i nast.

³⁶ K. Zagrobelny [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski (red.), *Kodeks cywilny. Komentarz. Księga trzecia. Zobowiązania*, Warszawa 2016, s. 704.

³⁷ Cz. Żuławska [w:] G. Bieniek (red.), *Komentarz. Księga trzecia. Zobowiązania*, Warszawa 2011, s. 140.

³⁸ M. Namysłowska, T. Skoczny, *Ekspertyza...*, wyd. cyt., s. 24.

uwagę na to, iż warunkiem skutecznej inkorporacji treści wzorca jest jego doręczenie przez stronę, która taką zmienioną treść proponuje — tylko w taki sposób można bowiem stwierdzić, że adherent mógł z łatwością dowiedzieć się o zmienionej treści wzorca³⁹.

Zmiany w treści umowy kredytu mogą być dokonane także na podstawie art. 69 ust. 9 ustawy — Prawo bankowe. Przepis ten wśród przykładowych elementów treści takiej umowy wskazuje bowiem także warunki dokonywania jej zmian i rozwiązania umowy. Powinny być one określone w sposób jak najbardziej precyzyjny, aby w pełni zabezpieczyć interesy obu stron umowy.

Sąd krajowy nie ma natomiast prawnej możliwości samodzielnej zmiany postanowień umowy. Zostało to jednoznacznie stwierdzone w orzecznictwie TSUE, który określił pozwolenia sądowi krajowemu, przy stwierdzeniu nieważności nieuczciwego warunku w umowie zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem, na uzupełnienie rzeczony umowy poprzez zmianę treści owego warunku jako sprzeczne z treścią dyrektywy 93/13/EWG⁴⁰. Trybunał podtrzymał swoje stanowisko w orzeczeniu z 21 grudnia 2016 r., w którym stwierdził, że „[...] do sądu krajowego należy wyłącznie i jedynie wykluczenie stosowania nieuczciwego warunku umownego, tak aby nie mógł on wywoływać wiążącego skutku wobec konsumenta, przy czym sąd ów nie jest uprawniony do zmiany treści tego warunku”⁴¹.

W związku z niedopuszczalnością zastąpienia niektórych postanowień abuzywnych przepisami dyspozytywnymi i zmianą ich treści przez sąd istotne wydaje się rozważenie, czy umowa po wyłączeniu niedozwolonego postanowienia może dalej wiązać strony i być wykonywana. Przykładowo, jeżeli za klauzule abuzywne został uznany sposób ustalania kursu kupna i sprzedaży waluty obcej, które odnoszą się do głównych świadczeń stron umowy kredytowej, to po ich wyłączeniu niemożliwe będzie określenie zasad indeksacji kwoty kredytu, a co za tym idzie, również poszczególnych rat. W efekcie nie będzie możliwe precyzyjne określenie wysokości zadłużenia w walucie obcej. Taka okoliczność może wpływać na ważność całej umowy⁴². Dopuszczalność uznania całej umowy za nieważną wynika również z prawa unijnego. Zgodnie z regulacjami zawartymi w art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13/EWG przepisy implementujące dyrektywę powinny przewidywać, że klauzule abuzywne nie są wiążące dla konsumenta, a umowa w pozostałej części ma nadal obowiązywać strony, jeżeli jest to możliwe po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków. W orzecznictwie

³⁹ K. Zagrobelny [w:] E. Gniewek, P. Machnikowski, *Kodeks...*, wyd. cyt., s. 705.

⁴⁰ Wyrok TSUE z 14 czerwca 2012 r., sygn. C-618/10, <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:62010CJ0618&from=PL>>, 11 września 2012 r.

⁴¹ Wyrok TSUE z 21 grudnia 2016 r., sygn. C-154/15, C-307-15, C-308/15 pkt 57, 61 <<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=186483&doclang=PL>>, 22 października 2016 r.

⁴² Istotny pogląd prezesa UOKiK z 19 lipca 2016 r. w sprawie VI C 1960/16, s. 20, <https://uokik.gov.pl/istotny_pogląd_w_sprawie.php?news_id=13438> 11 września 2017 r.

TSUE doprecyzowano, że przy ocenie ważności danej umowy istotnym (choć nie decydującym) kryterium powinien być interes konsumenta. Powinno się również rozważyć możliwość dalszego funkcjonowania umowy w obrocie prawnym. Trzeba bowiem mieć na uwadze wszystkie skutki, jakie wywołać może uznanie umowy za nieważną oraz kwestię, czy ich wystąpienie nie będzie naruszać interesu ekonomicznego konsumenta. Ewentualne stwierdzenie nieważności powinno być traktowane jako rozwiązanie ostateczne, brane pod uwagę jedynie w przypadku, gdy nie ma możliwości wykonywania umowy po wyłączeniu z niej nieuczciwych warunków i to tylko, jeżeli konsument na taką ewentualność się godzi⁴³.

Skutki klauzuli abuzywnej dla ważności umowy na tle umów indeksowanych według kursu waluty obcej

Kwestia skutków zamieszczenia w umowie klauzuli abuzywnej dla ważności umowy nabrała szczególnie doniosłego znaczenia w kontekście kredytów konsumenckich powiązanych z kursem waluty obcej udzielanych przez banki masowo w latach 2003–2011. Kredyty te, nazywane często błędnie kredytami walutowymi, w istocie były kredytami indeksowanymi wg kursu waluty obcej (przeważnie franka szwajcarskiego). Kredyt był udzielany w walucie polskiej, jednak umowa nakazywała przeliczyć w momencie wypłaty kwotę kredytu w złotych polskich na jego równowartość w walucie obcej według kursu kupna danej waluty stosowanego przez bank. Raty kredytu były następnie przeliczane na walutę polską według kursu sprzedaży stosowanego przez bank w dniu spłaty i w tej wysokości stanowiły zobowiązanie kredytobiorcy⁴⁴. Wprowadzenie do umów takich klauzul stało się możliwe na mocy zasady walutowości wprowadzonej do kodeksu cywilnego w 2009 r., która to zastąpiła dotychczas obowiązującą zasadę nominalizmu. Mechanizm działania klauzuli waloryzacyjnej powoduje, że kredytobiorca może zarówno oddać mniej kapitału niż pożyczył, jak i więcej. Faktycznie oddana kwota kapitału zależeć będzie wyłącznie od wysokości kursu waluty w dniach spłaty kredytu⁴⁵.

Uznanie zawartej w umowie klauzuli za niedozwoloną w praktyce nie niweczy zazwyczaj całego stosunku zobowiązaniowego, może jednak istotnie wpłynąć na jego treść. Na uwagę zasługują tutaj zwłaszcza orzeczenia w sprawach dotyczących umów kredytowych indeksowanych we frankach szwajcarskich. W jednej ze spraw strony zawarły umowę, mocą której bank przekazał do dyspozycji pozwanej określoną kwotę złotych polskich stanowiących równowartość określonej w umowie ilości franków szwajcarskich. Wartość ta była ustalana przy zastosowaniu

⁴³ Tamże, s. 21.

⁴⁴ J. Czabański, *Walutowe klauzule waloryzacyjne w umowach kredytów hipotecznych. Analiza problemu*, „Palestra” 2016, nr 6, s. 63.

⁴⁵ Tamże.

kursu kupna dla dewiz (aktualna tabela kursów) obowiązującego w dniu wykonania zlecenia płatniczego. Zgodnie z umową strona pozwana miała spłacać kredyt w złotych według ceny sprzedaży franka szwajcarskiego obowiązującej w banku w dniu wpłacenia konkretnej raty. Postanowienie to zostało uznane przez sąd za niedozwolone, ukształtowało bowiem prawa i obowiązki konsumenta — kredytobiorcy — w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami oraz rażąco naruszając jego interesy. Co więcej, w orzeczeniu zwrócono uwagę, że tak skonstruowana umowa nie stanowi w ogóle umowy kredytu, a w konsekwencji jest całkowicie nieważna na podstawie art. 58 § 1 k.c. Taka konstrukcja treści umowy zawiera bowiem liczne odstępstwa od definicji legalnej umowy kredytu zawartej w prawie bankowym. Do wskazanych *essentialia negotii* umowy kredytu bankowego należy bowiem określenie kwoty kredytu i waluty kredytu, określenie oprocentowania i zasad jego zmiany, cel kredytu i wysokość prowizji. Wartość kredytu wyrażona została bowiem we franku szwajcarskim, natomiast wypłata kredytu i ustalenie wysokości raty odnosiło się do złotych polskich. W tej sytuacji kredytobiorca nigdy nie spłaca nominalnej wartości kredytu, ponieważ z uwagi na różnice kursowe zawsze będzie to inna kwota. Elementem przedmiotowo istotnym umowy kredytu jest natomiast zwrot kwoty otrzymanej. Przy konstruowaniu umowy dokonano odstępstwa od przedmiotowo istotnej treści umowy kredytu, można ją zatem zakwalifikować wyłącznie jako umowę podobną do umowy kredytu. Ponadto sąd zwrócił uwagę na to, że na podstawie art. 358 i 358¹ k.c. wierzyciel może żądać zapłaty w walucie obcej tylko wówczas, gdy suma pieniężna będąca przedmiotem świadczenia dłużnika została w tej walucie obcej wyrażona⁴⁶.

Na uwagę zasługuje więc fakt, że nieważność umowy, w której zawarto klauzule niedozwolone nie w każdym przypadku wynika z niemożliwości jej dalszego funkcjonowania w obrocie prawnym. Wydaje się, że jest to zbieżne z intencją ustawodawcy europejskiego. W orzecznictwie TSUE podkreślano bowiem, że klauzule abuzywne powinny wiązać się z odstrasającym dla przedsiębiorcy efektem, również kosztem interesów przedsiębiorców⁴⁷. Rozwiązanie takie może okazać się korzystne w obrocie gospodarczym. Jeżeli bowiem jedynym skutkiem miałyby być powrót do uczciwych warunków, to jest oczywiste, że przedsiębiorca nic by nie ryzykował, stosując warunki nieuczciwe — co najwyżej w niektórych przypadkach, po kontroli sądowej, musiałby wrócić do warunków uczciwych. Konsumenty tylko w niewielu sprawach decydują się na wniesienie sprawy do sądu, a w takim przypadku kontrahent miałby zagwarantowany powrót do warunków uczciwych, a więc do tego co powinien był proponować od razu⁴⁸.

⁴⁶ Wyrok SO w Olsztynie z 10 marca 2017 r., sygn. I C 472/16, LEX nr 2279724.

⁴⁷ Uzasadnienia wyroku TSUE z 30 kwietnia 2014 r., sygn. C-26/13.

⁴⁸ J. Czabański, *Glosa do wyroku SN z 14 maja 2015 r.*, „Palestra” 2016, nr 1-2.

Kwestia tzw. podwójnych mierników wartości w umowach indeksowanych w walutach obcych

Ważną cechą niemal wszystkich umów kredytu indeksowanego i denominowanego jest to, że dla określenia zobowiązań po stronie banku i kredytobiorcy są stosowane dwa różne mierniki wartości. Bank swoje zobowiązania przelicza według kursu kupna waluty obcej, a więc kursu niższego od kursu średniego. Zobowiązania kredytobiorcy przeliczane są natomiast według kursu sprzedaży, a więc kursu wyższego. Tego typu postanowienie może być zakwalifikowane jako próba obejścia prawa, a także jako klauzula abuzywna, rażąco naruszająca interesy słabszej strony umowy i gwarantująca szczególnie względy przedsiębiorcom⁴⁹. Ustawodawca, dostrzegając negatywne konsekwencje praktyk bankowych w umowach z zastosowaniem waluty obcej, zdecydował się na nowelizację ustawy — Prawo bankowe poprzez dodanie w niej m.in. przepisów stanowiących, iż w przypadku umowy o kredyt denominowany lub indeksowany do waluty innej niż waluta polska, kredytobiorca może dokonywać spłaty rat kapitałowo-odsetkowych oraz dokonać przedterminowej spłaty pełnej lub częściowej kwoty kredytu bezpośrednio w tej walucie. Wykonanie tego uprawnienia nie może wiązać się z poniesieniem przez kredytobiorcę dodatkowych kosztów. Stosowanie tzw. podwójnych mierników wartości może również prowadzić do uznania umowy za nieważną ze względu na wadliwe określenie ceny — przedmiotowo istotnego elementu umowy. Zgodnie z wyrokiem SN z 25 czerwca 2010 r.: „Istnieje możliwość wskazania podstaw do ustalenia ceny, które jednak muszą być stabilne i konkretnie oraz jednoznacznie określone. Mogą to być również okoliczności istniejące w chwili zawarcia umowy przedwstępnej, jak i takie, które mogą wystąpić w przyszłości. Wymogiem takiego oznaczenia ceny jest to, żeby dane niezbędne do jej ustalenia były uzgodnione przez strony”. Taka wadliwość pociąga za sobą daleko idące konsekwencje, powoduje bowiem nieważność umowy⁵⁰. Kurs waluty służący określeniu wysokości zobowiązania powinien być wskazany maksymalnie precyzyjnie. Taki wymóg wynika również z tzw. ustawy antyspreadowej, wprowadzającej nowelizację do art. 69 prawa bankowego, nakazującej sprecyzowanie w umowie „sposobów i terminów kursu wymiany walut, na podstawie którego w szczególności wyliczana jest kwota kredytu, jego transz i rat kapitałowo-odsetkowych oraz zasad przeliczania na walutę wypłaty albo spłaty kredytu”.

W praktyce klauzule waloryzacyjne wielokrotnie zostały uznane za abuzywne przez Sąd Ochrony Konkurencji i Konsumentów⁵¹. Według

⁴⁹ Wyrok SR w Olsztynie z 1 lutego 2017 r., sygn. X C 1277/16, LEX nr 2332007.

⁵⁰ J. Czabański, *Walutowe ...*, wyd. cyt., s. 63.

⁵¹ Np. wyrok SOKiK z 14 grudnia 2010 r., sygn. XVII Amc 426/09, <<https://sip.lex.pl/#/orzeczenie/521305257/1?directHit=true&directHitQuery=XVII%20AmC%20426~2F09>>, 11 września 2017 r.; postanowienie SOKiK z 16 października 2016 r., sygn. XVII AmC 38/15, <<https://sip.lex.pl/#/orzeczenie/522273161/1/xvii-am-c-38-15-postanowienie-sadu-ochrony-konkurencji-i-konsumentow?cm=RELATIONS>>, 11 września 2017 r.

tęgo organu konsument jest wówczas uzależniony całkowicie od decyzji zarządu banku, który ustali kursy walut w sposób znany wyłącznie jemu, zaś konsument nie ma żadnego wpływu na taką arbitralną decyzję, nie może jej w żaden sposób zweryfikować i może jedynie takiej decyzji się podporządkować. Jest to stanowisko zgodne z orzecznictwem innych sądów europejskich, m.in. Sądu Apelacyjnego we Wiedniu, który w 1995 r. orzekł o bezskuteczności klauzuli waloryzacyjnej używanej przez wiedeńskie przedsiębiorstwo leasingowo-pożyczkowe stwierdzającej, że w przypadku wahań wartości pieniądza na rynku udzielający pożyczki (lub finansujący) będzie mógł dokonać waloryzacji opłat za leasing lub pożyczkę. Organizacja informacji konsumenckiej zarzuciła temu sformułowaniu niezgodność z § 6 ust. 1 pkt 2 austriackiej ustawy o ochronie konsumentów, wymagającym od klauzul w umowach konsumenckich pełnej jasności i konkretności. Sąd przychylił się do tej argumentacji, wydając zakaz stosowania klauzuli⁵².

Konsekwencje stwierdzenia nieuczciwości klauzuli waloryzacyjnej w umowach indeksowanych w walutach obcych

Jak stwierdza Jacek Czabański istnieją trzy możliwe konsekwencje stwierdzenia abuzywności klauzuli waloryzacyjnej: nieważność umowy w całości (strony nie zawarłyby bowiem takiej umowy bez zapewnienia skutecznego mechanizmu waloryzacji), ważność umowy bez zastępowania innymi regulacjami nieważnych lub bezskutecznych postanowień, ważność umowy wraz z wprowadzeniem w miejsce bezskutecznych zapisów indeksacyjnych na drodze sądowej innego mechanizmu waloryzacji, opierając się na zasadach współzycia społecznego⁵³. Pierwsze z rozwiązań jest dopuszczalne w świetle prawa unijnego (np. przez dyrektywę 93/13/EWG). Powinno być ono jednak traktowane z dużą ostrożnością jako rozwiązanie o charakterze ostatecznym oraz przy uwzględnieniu wszelkich możliwych konsekwencji ekonomicznych. Należy również brać pod uwagę interes i wolę konsumentów, którzy wielokrotnie nie wyrażają woli zniweczenia całego stosunku zobowiązaniowego, lecz dążą jedynie do wyeliminowania z umów niekorzystnych postanowień. Konsekwencją wprowadzenia drugiego z rozwiązań byłaby natomiast całkowita eliminacja elementu waluty obcej ze stosunku zobowiązaniowego. Wydaje się ono całkowicie prawidłowe, jeżeli w konkretnej sytuacji zgodne jest z wolą i interesem konsumenta. Umowa pozostaje w ten sposób ważna, a z drugiej strony — zgodnie z intencją dyrektywy 93/13/EWG — wyeliminowane zostają nieuczciwe postanowienia umowne w postaci klauzuli walutowej odnoszącej się do kursów swobodnie wyznaczanych przez bank⁵⁴. Trzecie z rozwiązań wydaje się budzić najwięcej wątpliwości. W praktyce mogłoby ono prowadzić do sądowej modyfikacji treści umowy, co nie jest pożądane w świetle przytoczonego wcześniej orzecznictwa TSUE.

⁵² E. Łętowska K. Osajda (red.), *Nieuczciwe...*, wyd. cyt., s. 283.

⁵³ J. Czabański, *Walutowe...*, wyd. cyt., s. 63.

⁵⁴ Tamże.

Podsumowanie

Z obserwacji praktyki i dotychczasowych osiągnięć orzecznictwa w kwestii skutków uznania klauzuli za abuzywną dla ważności umowy można wyprowadzić wnioski, że kwestie te wywołują w praktyce szereg problemów prawnych. Liczne klauzule niedozwolone stosowane przez banki powodują konieczność wypracowywania nowych rozwiązań, by minimalizować negatywne konsekwencje dla obrotu gospodarczego. Mimo godnej uwagi nowelizacji prawa bankowego poprzez tzw. ustawę antyspreadową można mieć wątpliwości, czy interesy konsumentów zostaną w przyszłości należycie zabezpieczone przed nieuczciwym działaniem przedsiębiorców. *De lege ferenda* należałoby postulować wprowadzenie do ustawy — Prawo bankowe chociażby przykładowego wyliczenia niedopuszczalnych postanowień umownych w umowach kredytu i umowach podobnych. Do ochrony konsumentów przyczyniłaby się także możliwość nakładania surowych kar finansowych na instytucje kredytowe stosujące w swoich umowach klauzule abuzywne. Godna uwagi wydaje się także możliwość wprowadzenia indywidualnej kontroli wzorca umowy bez względu na to, czy został on wykorzystany przy konkretnym stosunku zobowiązaniowym oraz dopuszczalność inicjowania kontroli indywidualnej nie tylko przez konsumenta będącego stroną umowy, lecz również np. przez organizacje konsumenckie oraz rozszerzenie skuteczności orzeczenia stwierdzającego nieważność klauzuli wobec całej grupy przedsiębiorców stosujących podobne niedozwolone postanowienia. Z dostępnych obecnie rozwiązań najbardziej trafna wydaje się ochrona konsumentów poprzez stwierdzenie nieważności całej umowy. Jest to bowiem w mojej ocenie jedyny sposób na zapewnienie bezpieczeństwa kredytobiorców w obrocie gospodarczym. W porównaniu z orzecznictwem sądów w innych krajach europejskich polskie sądy wykazywały dotychczas niski poziom wrażliwości konsumenckiej. W ostatnich miesiącach sytuacja znacznie się odmieniła, pozostawiając nadzieję, że mimo niezbyt sprzyjających przepisów orzecznictwo będzie w stanie zapewnić skuteczną ochronę interesów konsumentów.

Słowa kluczowe: umowa kredytu, frank szwajcarski, kredytobiorca, klauzule niedozwolone, nieważność umowy

Keywords: currency-indexed loan agreements, swiss franc, bank, abusive clause, contracts

Streszczenie: Artykuł ma na celu ukazanie konsekwencji uznania w drodze kontroli indywidualnej za nieuczciwe postanowień zawartych w umowach kredytowych indeksowanych we frankach szwajcarskich. Zwięźle przedstawiono w nim ewolucję regulacji dotyczących klauzul abuzywnych oraz przesłanki uznania klauzuli za niedo-

Summary: The article aims to reveal the consequences of recognizing as dishonest (on the way of individual control) contractual clauses included in currency-indexed loan agreements (on the case of CHF). First part of an article there is presented briefly an evolution of the regulations considering abusive clauses and the conditions of consei-

zwoloną. Omówiono również różnice pomiędzy indywidualną a abstrakcyjną kontrolą postanowień wzorca umowy. Artykuł ukazuje także rozbieżne poglądy w orzecznictwie w kwestii możliwych dla obrotu prawnego konsekwencji uznania klauzuli umownej za niedozwoloną. Zwrócono uwagę na imponujący dorobek orzecznictwa europejskiego w przedmiocie niedozwolonych klauzul w obrocie konsumenckim oraz przedstawiono proponowane w Polsce rozwiązania w zakresie podmiotowego rozszerzenia skuteczności orzeczenia o uznaniu klauzuli za niedozwoloną. W dalszej części artykułu przedstawiono możliwe sposoby zmiany treści umowy po uznaniu jej postanowień za niedozwolone, przy uwzględnieniu dorobku orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w tym zakresie. Omówiono kwestie skutków zamieszczenia w umowie klauzuli abuzywniej dla ważności umowy, która nabrała szczególnego znaczenia w kontekście kredytów konsumenckich powiązanych z kursem waluty obcej. Przedstawiono wybrane stanowiska sądów polskich, w tym także Sądu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, oraz Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w przedmiocie stosowania tzw. podwójnych mierników wartości, które powszechnie występowały w umowach kredytowych indeksowanych według kursu waluty obcej. Dalsza część pracy przedstawia możliwe konsekwencje stwierdzenia nieuczciwości klauzuli waloryzacyjnej w umowach indeksowanych w walutach obcych. Stwierdzono, iż liczne klauzule niedozwolone stosowane przez banki powodują konieczność wypracowywania nowych rozwiązań, by minimalizować negatywne konsekwencje dla obrotu gospodarczego. Autorka przedstawiła własne postulaty *de lege ferenda*, które mogą przyczynić się do zwiększenia bezpieczeństwa kredytobiorców.

dering a clause as abusive. There are also described the differences between individual and abstractive control of the provisions included in template agreement. The article presents also divergent views in jurisdiction concerning the subject of possibly consequences of finding the contractual clause abusive. Moreover there were presented impressive achievements of european judicature concerning dishonest contractual clauses. In the further part of the article there were presented possibly. Also there were presented solutions proposed in Poland concerning effectiveness of a judgement finding a clause dishonest. In the further part of an article there were presented possibly ways of changing the content of a contract in case of finding its clauses abusive, condidering the judgements of the Court of Justice of the European Union. There were examined the consequences of abusive clauses for the validity of a contract, especially in the case of currency-indexed loan agreements. The Author preseted selected judgements of Polish courts, including the Court of Competition and Consumer Protection. In the further part of an article there are examined possibly legal consequences of an abusive caluse in currency-indexed loan agreements. As a conclusion, the Author presented her own proposals that may contribute to strenghten the debtors' safety in legal transactions.